

Prooioverdracht van oude naar jonge Boomvalken *Falco subbuteo*: een beeldverslag met commentaar

Harry Albrecht en Rob G. Bijlsma

Wie ooit een prooioverdracht van Boomvalken heeft gezien, zal dat beeld niet snel vergeten. Boomvalken zijn flitsende beestjes, en ook nog eens luidruchtig. Er gebeurt zoveel tijdens een overdracht, zeker als er jongen in het spel zijn, dat je niet goed weet waar je moet kijken. Na afloop valt het hoe of wat niet meer te reproduceren, daar was het allemaal te hectisch voor. Met de huidige fotografische apparatuur, of met film, is daar wat aan te doen, mits je in de gelukkige omstandigheid verkeert een paar met jongen te vinden dat zich zonder verstoring laat fotograferen. Een boomarme omgeving is een voordeel; de kans is groot dat je de handeling van A tot Z kunt volgen. In bos kun je zoiets vergeten, daar moet je het doen met fragmenten.

In onderstaand overzicht worden opeenvolgende beelden met uitleg getoond. Het gaat om een paar in de buurt van Schalkhaar (52°16'N, 6°11'O) in Overijssel, dat in augustus 2012 door HA werd gefotografeerd. De foto's zijn gemaakt met een Pentax k5 camera en een 300 mm/F4 vast brandpuntobjectief van Pentax. De foto's zijn uitsneden van jpeg-bestanden en zijn iets opgepoetst. Het commentaar is van RGB, deels aan de hand van informatie van HA.

De eerste waarneming van een Boomvalk stamt van 21 april 2012, toen een vogel laag vliegend over een weiland in de buurt van Schalkhaar werd gezien. De volgende waarneming dateert van 18 mei: een vogel vliegend in de buurt van Deventer (Schipbeek). Het echte werk begon eind juli, toen de Boomvalken geregeld werden waargenomen in een agrarisch gebied afgewisseld met boomgroepen en waterpartijen nabij Schalkhaar (in de buurt van Deventer). De eerst waarneming van jongen viel op 9 augustus. Ze moeten toen net zijn uitgevlogen (zie hieronder). Als de jongen op die dag 34 dagen oud zijn geweest, zal de start van de eileg tussen 5 en 8 juni hebben plaatsgevonden, een voor Nederland gemiddeld legbegin. Tot 19 augustus werden geregeld vier Boomvalken op de broedplaats gezien, daarna nooit meer dan drie tegelijk. De foto's bewijzen echter dat er aanvankelijk drie jongen waren, maar de latere waarnemingen doen vermoeden dat één of twee jongen nadien verdwenen (verongelukt?). Het laat ook zien dat het zelfs in open ruimtes erg moeilijk is precies te bepalen hoeveel jongen zijn uitgevlogen of nog in leven zijn. In bosgebieden is dat bijkans onmogelijk (en helemaal bij Buizerd, Sperwer en Havik). Het nest werd niet gevonden. De jongen zaten veel op de lokale hoogspanningsmasten (Foto's 1 en 2), en hoewel diverse van die masten nauwgezet zijn afgespeurd, werden daar geen nesten gevonden die door de valken kunnen zijn gebruikt als broedplaats. De waarnemingen liepen door tot en met 15 september. Een volgende controle op 22 september leverde geen Boomvalken meer op.

Foto 1. Drie jonge Boomvalken in top hoogspanningsmast nabij Schalkhaar, begin augustus 2012. De ideale uitkijkpost. *Three fledgling Hobbies in electricity pylon, early August 2012. Ideal site for scanning the environment and waiting for an adult to arrive with prey.*

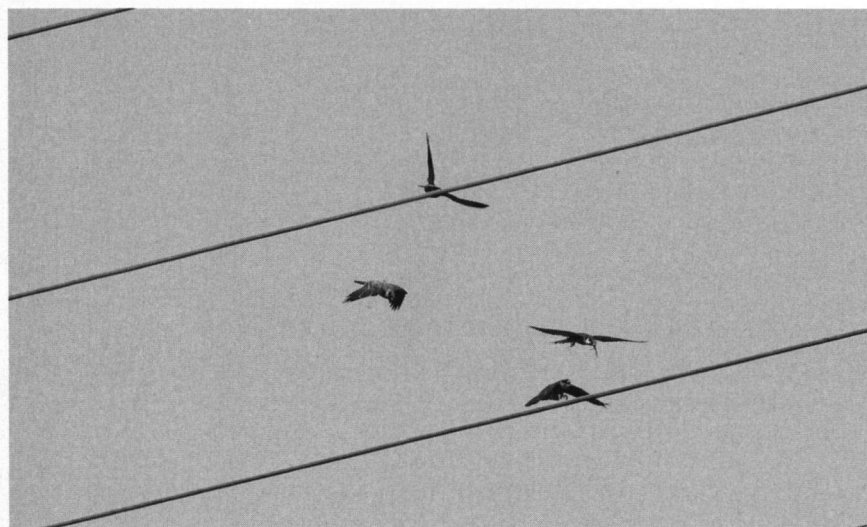

Foto 2. Een adult brengt prooi en krijgt prompt drie bedelende jongen achter zich aan, augustus 2012. *Prey-carrying adult is being chased by three begging young Hobbies, August 2012.*

Volwassen Boomvalken hebben spitse vleugels, met de op één na buitenste handpen – de negende gerekend van binnen naar buiten – als langste. Deze vleugelvorm is geschikt voor snelheid, maar minder voor wendbaarheid. Het zijn dus open-lucht-jagers. De volwassen vogel in **Foto 3** laat het kenmerkende contrastrijke koppatroon zien, de baardstreep strak afstekend tegen de witte wangen, de witte keel en witte bovenborst. De streping op de borst is stevig en tamelijk gelijkmatig, en steekt helder af tegen de witte ondergrond. De roestbruine broek en onderstaartdekveren zijn ongekleurd. De bandering in de staart is op deze foto uitmuntend te zien, maar in het veld zal de staart in ongespreide vorm als egaal grijs overkomen. Pas als de staart wordt gespreid, wordt de bandering zichtbaar, maar lang niet zo helder als in juvenielen. De vogel zit strak in het pak, geen veertje verkeerd, geen rui ook. Dat laatste is gebruikelijk: volwassen Boomvalken ruien in het overwinteringsgebied in zuidelijk Afrika. Eerstejaars vogels (dus vogels die vorig jaar zijn geboren) ruien vaak enkele handpennen in het broedgebied. Zij zijn van adulte vogels te onderscheiden doordat ze nog kenmerken van het juveniele kleed hebben: bruine dek- en mantelveren, lichter voorhoofd, blekere broek- en onderstaartdekveren.

Foto 3. Volwassen Boomvalk in volle vlucht: kenmerkende 'sikkel' met gesloten staart, 17 augustus 2012. Let op: geen rui *Adult Hobby in full flight, no moult visible, 17 August 2012.*

Pas uitgevlogen jongen zijn onhandig en worden nog in zit gevoerd. Bij dit jong zijn de vleugels ongeveer zo lang als de staart (in volgroeide vorm steken ze buiten de staart uit), de dekveren hebben lichte zomen en de kleuren van de lichte delen op kop zijn beige in plaats van spierwit (**Foto 4**). Een volwassen Boomvalk komt aangevlogen

met een forse libel in zijn snavel (**Foto 5**). Libellen zijn snel, maar voor Boomvalken zijn het betrekkelijk langzame prooien. Deze vogel staat op het punt te landen, het landingsgestel staat uit (normaliter worden de poten plat onder de staart gehouden, om een gestroomlijnde vorm te waarborgen). Prooiovergave vindt plaats op geëxponeerde plekken: boomtoppen, uitstekende takken, hoogspanningsmasten.

Foto 4. Pas uitgevlogen Boomvalk wacht in boomtop op prooi, 9 augustus 2012. *Recently fledged Hobby waiting for food in tree top, not yet capable of aerial prey transfer.*

Foto 5. Adult met libel in snavel op weg naar jong, 9 augustus 2012. *Adult Hobby brings large dragonfly to fledgling in tree top.*

De volwassen vogel is nog niet geland, of het jong komt al luid schreeuwend op hem af (**Foto 6**). Mooi om te zien dat het jong een positie heeft gekozen dat hem vrij uitzicht biedt en de ouder een probleemloze landing waarborgt. Lange vleugels zijn goed voor een snelle vlucht, maar minder handig voor het manoeuvreren tussen takken. Nesten zitten dus hoog in de boom, zitposten idem. Het jong valt bijna van zijn tak af, kenmerkend voor dit onbeholpen stadium direct na het verlaten van het nest. Ongelukken zitten in een klein hoekje. In de eerste weken na het uitvliegen zie je dan ook vaak het jongental mysterieus verminderen: sterfte! De afgeronde vleugels van het jong zijn hier goed te zien. De buitenste slagpennen zullen nog doorgroeien, en tegen de tijd dat de wegtrek begint – rond half september – is het jong op grond van zijn vleugelvorm al niet meer te onderscheiden van een volwassen Boomvalk (nog wél als je hem in handen kan krijgen en metingen verricht). Let op dat de oudervogel de libel nog steeds in zijn snavel heeft; vermoedelijk zal de overgave van snavel naar snavel plaatsvinden. Grotere prooien worden gewoonlijk in de poten (of poot) aangevoerd. En verder: beide vogels ongeringd! Altijd iets om op te letten.

Foto 6. Jonge Boomvalk springt onbeholpen op de ouder met libel af, 9 augustus 2012. *Still clumsy fledgling Hobby about to be fed with dragonfly, presumably bill-to-bill.*

Op 13 augustus 2012, nog geen week later, is de situatie volkomen veranderd. Het mannetje komt met een Boerenzwaluw aanvliegen, eerst in de poten gedragen maar vlak voor de prooiovergave overgebracht naar de snavel (**Foto 7**). Zo te zien een jonge zwaluw (korte staart, weinig gevorkt). De jonge Boomvalk vliegt zijn maaltijd luid bedelend tegemoet (**Foto 8**); wachten op een tak tot de prooi wordt gebracht is er niet meer bij. De vleugels zijn nog steeds aanzienlijk minder spits dan die van de volwassen vogel. Let ook op de staartbandering, die krachtig en contrastrijk is (zwarte bandering

breder, donkerder ook, dan bij adult; let ook op de twee centrale staartpennen, veel donkerder). Ook de ondervleugeldekenveren zijn meer geblokt en contrastrijker. De staartpennen van volwassen vogels zijn, na bijna een jaar dracht, sterk gebleekt. Dat is in de staart mooi te zien, zeker als het licht erdoorheen schijnt, zoals op deze foto. Boomvalken ruien hun verenkleed in Afrika, al kunnen eerstejaarsvogels soms al één of twee handpennen in het broedgebied ruien (altijd beginnend bij de vierde, gevolgd door de vijfde; hierin wijken valken af van havikachtigen en buizerdachtigen, die bij de eerste handpen beginnen en dan successievelijk alle veren netjes op rij doorruien naar de tiende in de vleugeltop).

Foto 7. Adult neemt zwaluw in snavel vlak vóór de prooiovergabe, 17 augustus 2012. *Adult Hobby switches prey from feet to bill prior to prey transfer to fledgling.*

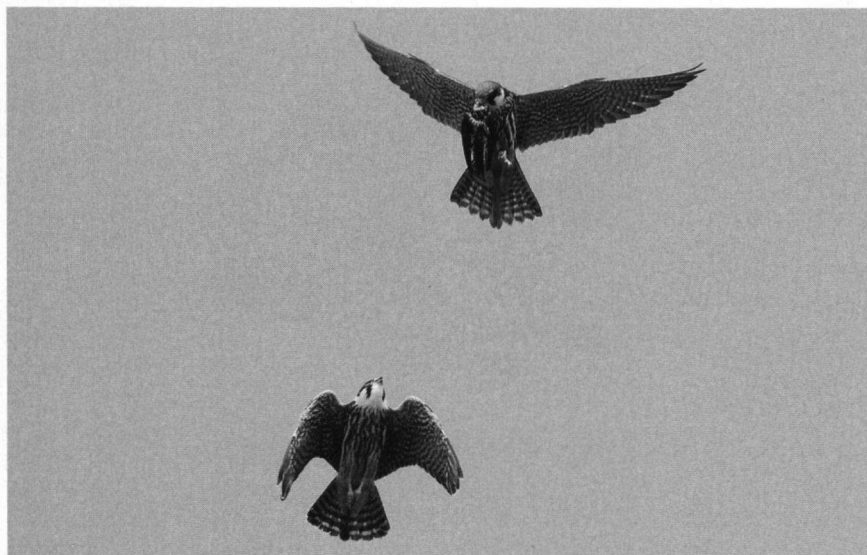

Foto 8. Jong komt luid bedelend op ouder met zwaluw afgestormd, 17 augustus 2012. *Fledgling in begging flight, approaching prey-carrying adult (young Barn Swallow).*

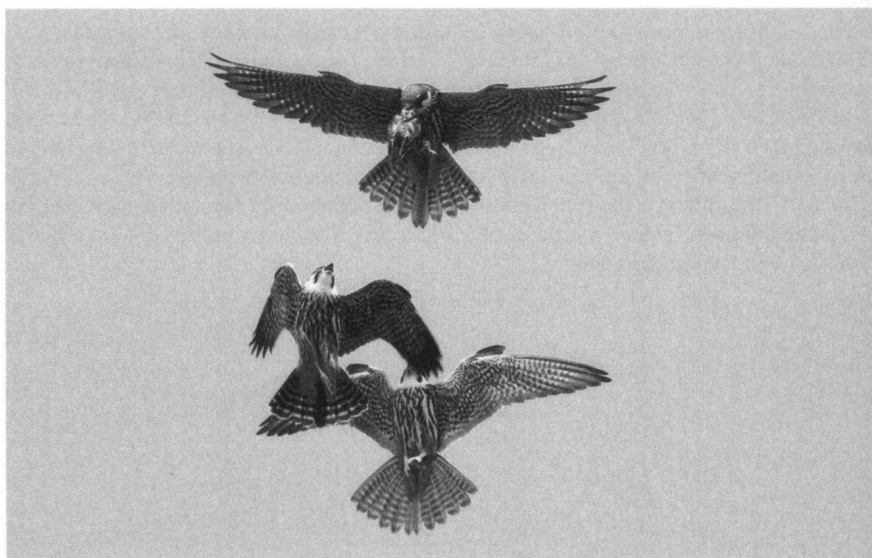

Foto 9. Ook het vrouwtje bemoeit zich ermee (achter jong zichtbaar). *Fledgling Hobby and adult female heading for the swallow in the male's bill.*

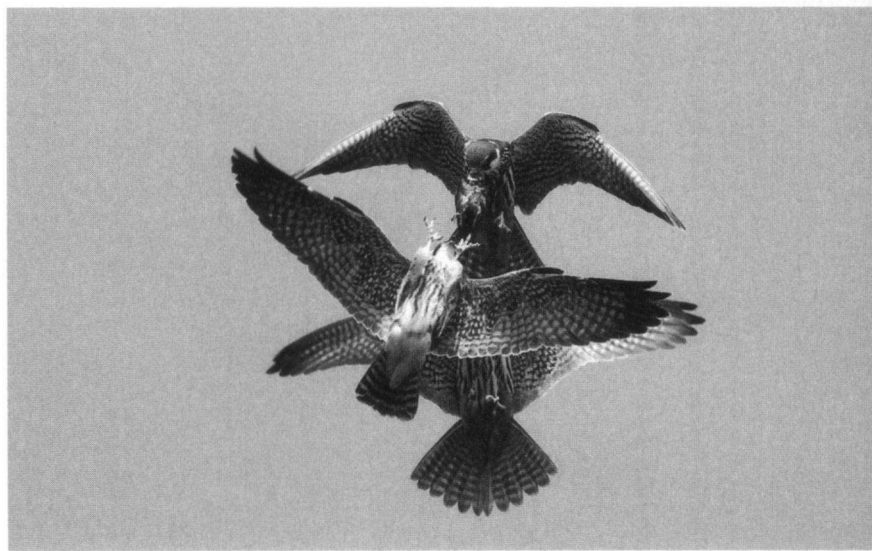

Foto 10. Jonge Boomvalk heeft het prooidragende mannetje bijna bereikt, gooit zich op zijn rug en strekt zijn klauwen, het vrouwtje komt te laat. *Fledgling makes a backflip to grab the swallow from the male's bill; the adult female arrives too late.*

Merkwaardig genoeg mengde ook het vrouwtje zich in de drukte rond de prooiaanvoer (**Foto 9**). Misschien ook uit op de prooi? De tijd dat ze zich door het mannetje laat voeren, zoals dat het geval is in de eifase en eerste helft van de nestjongenfase, hoort officieel voorbij te zijn. Ze is iets groter van formaat dan het mannetje maar heeft net als hij spitse vleugels, ongeveerde rode broekveren (duidelijk gevlekt bij het jong), weinig contrastrijke banden op de staart, en een witte keel (bij jong roomkleurig). Het jong gooit zich op zijn rug en strekt de poten om de zwaluw weg te grissen voordat het vrouwtje roet in het eten kan gooien (**Foto 10**). Mooi om te zien dat de negende handpen van het jong (de op één na buitenste pen van de vleugel) maar nét iets langer is dan de achtste. Bij adulte vogels, zoals zichtbaar bij het vrouwtje op de achtergrond, is de negende handpen drie mm langer dan de achtste. Dat is aerodynamisch een belangrijker verschil dan die paar millimeters zouden doen vermoeden. Het jong lijkt de prooi met zijn linkerpoot te gaan grijpen. Dat zie je vaker, dat er maar één klauw wordt gebruikt bij het pakken of vasthouden van een prooi. Deze vorm van prooioverdracht, waarbij de prooi in de snavel wordt gehouden, is een riskante onderneming. Van klauw naar klauw is al minder gevaarlijk. Meestal laat de oudervogel de prooi gewoon vallen zodat het jong die uit de lucht kan grissen.

Diezelfde dag, 17 augustus, bracht het mannetje ook diverse libellen aan. Net als bij de zwaluw was toegepast, gebeurde de overdracht van snavel naar snavel. Een jong schiet onmiddellijk bedelend op de prooidrager af. De poten van het mannetje raken de rug van het jong. Dat jong heeft alleen maar oog voor de libel (**Foto 11**). Zijn bovenzijde toont de – voor juvenielen – kenmerkende lichte randen langs de bovenvleugeldekenveren (die de kleine en middelste dekveren en de mantel een schubachtig uiterlijk geven), de helder lichte randen langs de slagpennen (ontbreken bij adult of zijn afgesleten/gebleekt) en de contrastrijke lichte eindband aan de staart (ook adulte vogels hebben een licht eindbandje aan de staart, maar die steekt nauwelijks af tegen de gebleekte veren). Een fractie van een seconde later is het zover, het jong grijpt de libel uit de snavel van de adult, millimeterwerk (**Foto 12**). Het jong zwenkt weg, de prooi vast in beide poten. Let op de klauw van het mannetje, die ontspannen wordt gehouden met gestrekte tenen; op die wijze geen kans op verwondingen. De geblokte, contrastrijke staartbandering van het jong spat eraf (**Foto 13**). Als je bedenkt dat zo'n overdracht in slechts enkele seconden plaatsvindt, dat die grippers zijn uitgerust met naaldscherpe nagels en dat de vogels elkaar in volle vlucht aanraken, is het een wonder dat een jonge valk, die nog maar een week vliegvaardig is, het er al zo goed vanaf brengt. Risicovolle tijden. Een onhandige manoeuvre van een jong kan vervelend uitpakken. Niet voor niets houdt de oudervogel alles goed in de peiling (**Foto 11-13**). Pas als het jong op enige afstand is, kijkt de ouder weer om zich heen (**Foto 14**). Het jong, hoewel het de prooi heeft bemachtigd, blijft roepen. Dit opgewonden gedrag is typerend voor Boomvalken, vooral na het uitvliegen, maar is in het Nederland van vandaag een gevaarlijke handicap geworden. Een Havik hoeft maar te luisteren om te weten waar een prooi valt te halen. Predatie van jonge Boomvalken is de afgelopen decennia sterk toegenomen.

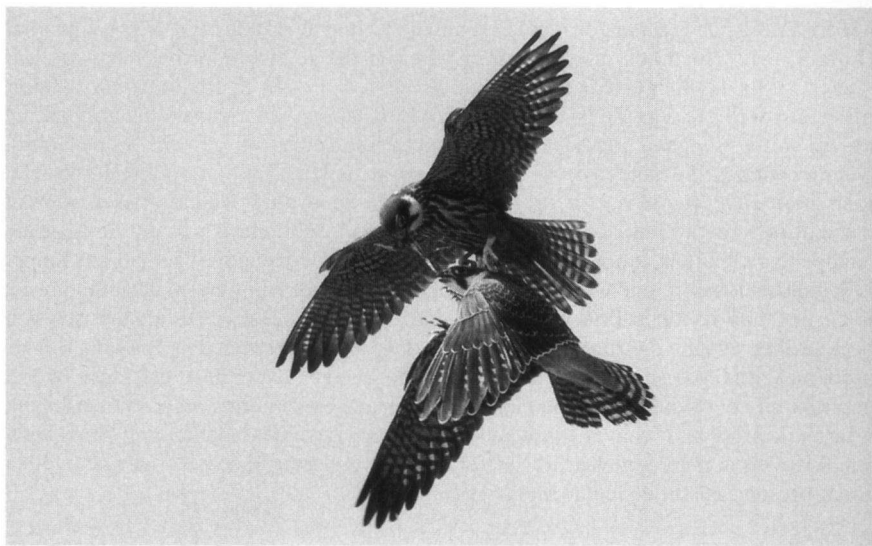

Foto 11. Volwassen Boomvalk draagt libel in snavel en heeft bedelend jong achter zich aangekregen, 17 augustus 2012. *Adult Hobby with dragonfly in bill pursued by begging fledgling.*

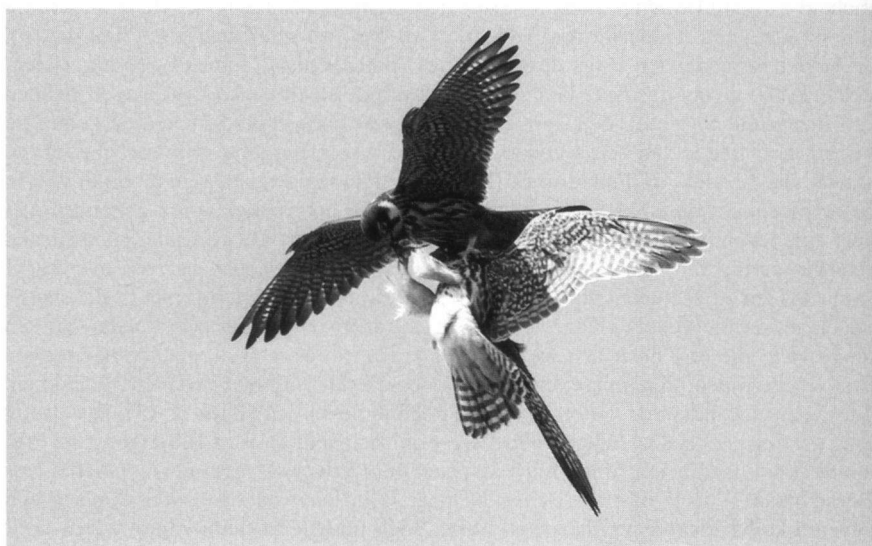

Foto 12. Jong gooit zich half op de rug en grijpt met beide poten de libel vast, onderwijl schreeuwend. *Fledgling grabs dragonfly in bill of adult, meanwhile begging.*

Foto 13. Het jong zwenkt weg, de libel vast in beide poten. Let op linkerpoot van volwassen vogel, die ontspannen wordt gedragen; op die wijze geen kans op letsel. *Young Hobby swerves away, dragonfly in both feet; notice relaxed carriage of left foot of male (preventing injury to fledgling).*

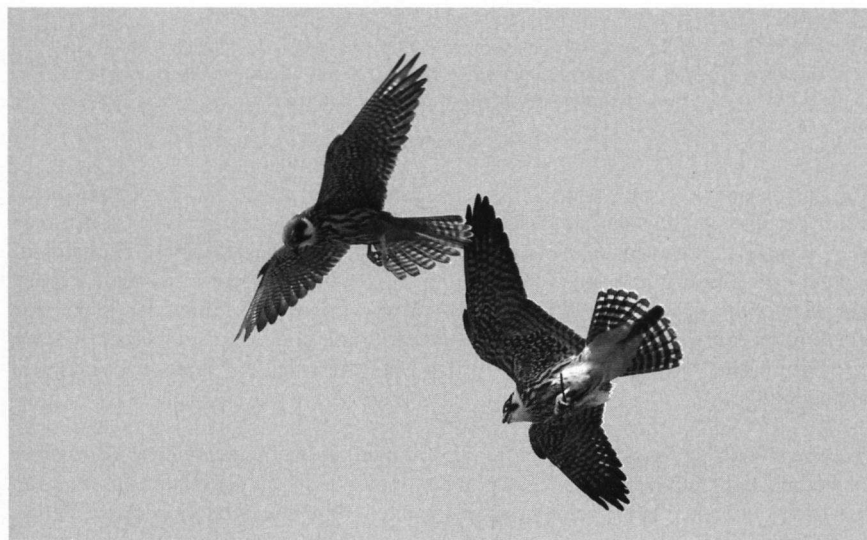

Foto 14. Jong vliegt er lahnend vandoor met de libel in zijn poten. Vergelijk de staartbandering van het jong met die van zijn vader (krachtig versus bleek). *Young Hobby is still calling after the successful prey transfer; compare tail banding of adult and young.*

Stel je dit tafereel voor met meerdere uitgevlogen jongen, die alle op hetzelfde uit zijn! Oorverdovend, niet te volgen zoveel als er tegelijk gebeurt, zoals bij deze prooiaanvoer waar twee jongen op af zijn gekomen (Foto 15).

Foto 15. Twee jonge Boomvalken belagen een ouder met prooi, 17 augustus 2012. Snelheid en accuratesse zijn van het grootste belang, en dat is iets wat de jonge valken snel leren. *Two young Hobbies in competition for prey brought by the adult, an aerial spectacle of speed and precision.*

Rumoer en gedoe is niet alleen voorbehouden aan de momenten dat er een prooi wordt aangesleept. Al snel zijn de jongen zo ver uitgegroeid dat ze vaker zelfstandig gaan vliegen en zweven. Je ziet ze dan langdurig met elkaar klooiën, stootduikjes maken, naar elkaar grabbelen, versnellen en wegdraaien. Andere roofvogels worden met kennelijke graagte bestookt, vooral Wespenvliegers en Buizerds. Maar ook met Torenvalken en Sperwers, bijna altijd zelf ook jong, kan eindeloos worden geschermt. Daarbij worden de rollen van aanvaller en verdediger geregeld omgedraaid.

Zo behendig als de jongen uiteindelijk zijn (of overkomen op de argeloze waarnemer die het niet echt kan beoordelen), toch is het opmerkelijk dat je ze voorafgaande aan de wegtrek nooit een gewervelde prooi ziet pakken. 'Nooit' is misschien iets te stellig, want ik heb ze wel degelijk vangpogingen daartoe zien ondernemen, onder meer op Witte Kwikstaart en Graspieper. Maar die waren niet succesvol. Libellen leren ze daarentegen vangen als de beste, misschien in eerste instantie niet zo foutloos als een volwassen Boomvalk dat kan, maar al snel succesvol genoeg om in theorie in hun

kostje te kunnen voorzien. Zou die libellenvangst misschien de achterliggende ‘reden’ kunnen zijn dat Boomvalken, hoewel op de broedplaatsen arriverend vanaf begin/midden april (heel soms zelfs al eind maart), toch pas begin juni tot eileg overgaan? Zodat de jongen uitvliegen op het moment dat er veel libellen zijn? Het is een gewoon verschijnsel dat vogels de timing van hun broedseizoen zodanig inrichten dat er een overvloed aan voedsel beschikbaar is in de periode dat de jongen moeten worden gevoerd. Bij Boomvalken zou dat nog een stapje verder kunnen gaan, namelijk een dusdanige timing dat de uitgevlogen jongen opgroeien in een tijdvak dat er – tot aan de wegtrek – een groot aanbod van eenvoudig vangbaar voedsel beschikbaar is. De vraag blijft dan: hoe doen die jongen dat als ze eenmaal op trek zijn gegaan? Want bedenk dat volwassen Boomvalken eerder wegtrekken dan jonge. Die laatste gaan als zelfstandige vogels op weg en moeten dus in hun eigen kostje voorzien. Vroeg of laat leren ze ongetwijfeld vogels te vangen, maar wanneer precies? Wie heeft er waarnemingen van jagende jonge Boomvalken in het najaar?

Summary

Albrecht H. & Bijlsma R.G. 2012. Prey transfer between adult en fledgling Hobbies *Falco subbuteo*: a photographic report with comments. De Takkeling 20: 240-251.

In farmland with woodlots and hedgerows in the central Netherlands near Deventer, a Hobby pair successfully fledged three chicks on 9 August 2012 (of which at least one survived in the weeks to follow). The open landscape, where electricity pylons were used as favourite sitting posts, permitted photographic recording of the post-fledging behaviour. Start of laying must have been in early June (5-8), based on presumed fledging date. At first, prey transfers took place in tree tops, where the young took positions with an unobstructed view of the surroundings. On 9 August, the adult male was recorded carrying a dragonfly in its bill, and the subsequent prey transfer on a branch was bill-to-bill. Not much later, on 13 and 17 August, the young still showed rounded wings (not yet fully grown), but nevertheless anticipated prey-carrying adults in flight whilst begging persistently. Adult Hobbies again carried captured dragonflies in the bill, and the young grabbed the prey with their feet using a backflip. The photographs show precise timing and accurate prey transfer, even when several individuals were chasing the adult. One of the adults switched a captured Barn Swallow *Hirundo rustica* from feet to bill just before prey transfer took place in the air. The photographs show that young Hobbies quickly learn to fly and that their manoeuvrability is already fine-tuned to such an extent that aerial prey transfers (bill to feet) can be performed immaculately within a week after fledging.

Adressen:

HA, Hamerstraat 28, 7425 BG Deventer, h.albrecht@home.nl

RGB, Doldersummerweg 1, 7983 LD Wapse, rob.bijlsma@planet.nl